

Leeftijdsvraagstukken en empowerment van vrouwen: een uitdagende combinatie

Margit van der Steen

Nederland kent een bijzondere traditie. Ieder jaar mag een vertegenwoordiger van vrouwenorganisaties mee in de regeringsdelegatie naar de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties (AVVN). In 2003 viel mij deze eer te beurt.ⁱ Wat Nederland uniek maakt is dat de vrouwenvertegenwoordiger in de AVVN een statement mag afleggen, oftewel bijna alle regeringen ter wereld toespreken. In mijn bijdrage – die hier in bewerkte en vertaalde vorm voor u ligt – stond de verwevenheid van gender en leeftijdsvraagstukken centraal.

*

April 2002. De Verenigde Naties organiseren in Spanje wereldwijde conferenties om aandacht te vragen voor een belangrijk thema: de veroudering van de wereldbevolking. Hier spreken wetenschappers, maatschappelijke organisaties (de zogenaamde NGO's) en regeringsafgevaardigden over dit onderwerp. Ik ben uitgenodigd voor het NGO Forum on Ageing, dat voorafgaat aan de UN Second World Assembly on Ageing.ⁱⁱ Hier in Madrid laten oudere vrouwen zich horen en zien. Ze dragen paarse t-shirt met de tekst 'Older women count'. Ze zijn goed voorbereid op deze VN conferentie dankzij hun eerdere ervaringen met de VN wereldvrouwenconferentie in Beijing in 1995.

Via deze vrouwen met paarse t-shirts wil ik u meenemen naar het thema van mijn statement. Ik richt mij op de verwevenheid van gender en leeftijd. Ik spreek over de impact van leeftijd en de vergrijzende samenleving op de positie van vrouwen, in het bijzonder op de positie van oudere vrouwen. Ook geef ik aan wat regeringen kunnen doen om hierin verbetering aan te brengen.

In deze vergadering van de Verenigde Naties houden we ons bezig met de vooruitgang en empowerment van vrouwen. In de benadering van dit onderwerp in de afgelopen decennia is een duidelijke lijn te ontdekken. Eerst spraken we vooral over de positie van vrouwen. Later kwam het begrip gender in beeld. Nu is er aandacht voor diversiteit en intersectionaliteit: de verwevenheid van gender met, onder andere, etniciteit, seksuele oriëntatie, handicap, klasse en leeftijd. Immers, je bent niet alleen vrouw, maar ook een vrouw van een bepaalde leeftijd, met een bepaalde seksuele voorkeur en afkomstig uit een bepaalde klasse. Het denken over gender ongelijkheden en de verbetering van de positie van verschillende groepen vrouwen is hierdoor verder ontwikkeld en meer sophisticated geworden.

Op deze plaats wil ik een lans breken voor meer aandacht voor en onderzoek naar de verwevenheid van gender en leeftijd. Het is niet alleen de veranderende samenstelling van de wereldbevolking die maakt dat we ons over dit onderwerp moeten buigen. Ook de manier waarop leeftijd in individuele levens, in de maatschappelijke ordening én in onze normen en waarden functioneert, maken het noodzakelijk dit onderwerp op de agenda te zetten.

Leeftijd onderscheidend criterium in alle levensfasen

Bij het verbinden van gender- en leeftijdsvraagstukken wordt te vaak alleen gedacht aan de positie van meisjes en oudere vrouwen. Maar leeftijd kan ook een onderscheidend en zelfs oneigenlijk criterium spelen in andere levensfasen. Vrouwen komen allerlei vormen van

leeftijdscriminatie tegen die op dit moment nauwelijks juridisch te bestrijden zijn. Hierdoor worden de kwaliteiten en capaciteiten van vrouwen onvoldoende benut.

Ter toelichting enkele voorbeelden. In Nederland hebben vrouwen die op de arbeidsmarkt willen terugkeren na bijvoorbeeld voor kinderen te hebben gezorgd, veel minder kans op reïntegratie als ze ouder dan 40 jaar zijn. Dit voorbeeld is aan te vullen met dat van actrices en televisiepresentatrices: langzaam maar zeker vervaagt hun aanwezigheid van onze schermen. Regeringen én bedrijven moeten zich sterk maken om vormen van leeftijdscriminatie, die vooral vrouwen treffen, te bestrijden. Ze kunnen daarbij een voorbeeld nemen aan de Europese Unie. De Europese Unie is bezig artikel 13 van het verdrag van Amsterdam te implementeren. Dit artikel beoogt onder meer leeftijdscriminatie in de betaalde arbeidssfeer tegen te gaan.

Aandacht voor de bijdragen van oudere vrouwen

Leeftijd is belangrijk. Niet alleen in individuele levens van vrouwen, maar ook in de samenstelling van de wereldbevolking. De wereldbevolking verouderd. De levensverwachting is spectaculair toegenomen: nooit eerder in de geschiedenis werden mensen zo oud. In 2002 is 10% van de wereldbevolking ouder dan 60 jaar. Verwacht wordt dat dit percentage in 2050 bijna verdubbeld is: 21% van de wereldbevolking zal dan ouder zijn dan 60 jaar.

Vrouwen vormen de grootste groep binnen de ouderen. In 2002 zijn er 81 mannen ouder dan 60 op iedere 100 vrouwen boven de 60. En er zijn bijna twee keer zoveel 80-jarige vrouwen als mannen: op iedere 100 vrouwen boven de 80 jaar zijn er slechts 53 mannen.ⁱⁱⁱ Alleen al dit gegeven rechtvaardigt veel meer expliciete aandacht voor de positie van oudere vrouwen en voor de bijdrage die zij aan de samenleving leveren. Daarom is het verheugend dat de World Health Organisation in zijn belangwekkende rapport 'Active Ageing' zoveel expliciete aandacht heeft voor gender en vergrijzing. Dit document is dan ook een uitstekend voorbeeld van gender mainstreaming. De paragraaf 'The Feminization of Ageing' uit het WHO rapport stelt:

'While women have the advantage in length of life, they are more likely than men to experience domestic violence and discrimination in access to education, income, food, meaningful work, health care, inheritances, social security measures and political power. These cumulative disadvantages mean that women are more likely than men to be poor and to suffer disabilities in older age. Because of their second-class status, the health of older women is often neglected or ignored. In addition, many women have low or no incomes because of years spent in unpaid caregiving roles. The provision of family care is often achieved at the detriment of female caregivers' economic security and health in later life. Women are also more likely than men to live to very old age when disabilities and multiple health problems are more common. (...) Because of women's longer life expectancy and the tendency of men to marry younger women and to remarry if their spouses die, female widows dramatically outnumber male widowers in all countries. (...). Older women who are alone are highly vulnerable to poverty and social isolation. In some cultures, degrading and destructive attitudes and practices around burial rights and inheritance may rob widows of their properties and possessions, their health and independence and, in some cases, their very lives.'^{iv}

Voor regeringen ligt hier een taak. Immers, de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties heeft regeringen opgeroepen maatregelen te nemen die oudere vrouwen in staat stellen actief deel te nemen aan alle aspecten van het leven.^v Regeringen kunnen bijvoorbeeld veel meer dan dat tot nu toe het geval is, het werk van organisaties van oudere

vrouwen ondersteunen. Hierdoor krijgt hun stem een grotere rol in de politieke besluitvorming.

Instrumenten voor armoedebestrijding

Armoede is een van de grootste bedreigingen voor veel oudere vrouwen, met name weduwen. Dit heeft zijn weerslag op veel andere terreinen zoals bijvoorbeeld gezondheid, huisvesting en deelname aan maatschappelijke activiteiten. Om deze armoede uit te bannen moet niet alleen voor de huidige groep arme vrouwen actie worden ondernomen. Ook moet toekomstige armoede voorkomen worden. Dit vereist aanhoudende aandacht voor maatregelen om vrouwen voor zichzelf te kunnen laten zorgen in verschillende fasen van hun leven. Hiervoor is onder meer aandacht nodig voor obstakels geworteld in cultuur, wetgeving, religie en traditie. Deze belemmeren vrouwen om zich te bekwamen voor en te ontwikkelen op de arbeidsmarkt én om hun bezittingen te kunnen behouden, met name nadat ze weduwe zijn geworden.

Aanknopingspunten voor het nemen van concrete maatregelen bieden eerder gemaakte VN-afspraken, met name het Beijing Platform for Action, de Beijing +5 Political Declaration and Outcome Document, het Madrid Internationaal Actieplan voor vergrijzing en de resolutie uit 2002 van de AVVN over de situatie van oudere vrouwen in de samenleving. De noodzaak van het tonen van politieke wil om tot spoedige en daadwerkelijke implementatie van de eerder in Beijing, Madrid en New York gemaakte afspraken te komen, wordt hiermee tevens onderstreept.

Een steviger positie op de formele arbeidsmarkt voorkomt dat vrouwen voor hun levensonderhoud uitsluitend en alleen afhankelijk zijn van hun eigen familie: niet op jonge leeftijd, niet op middelbare leeftijd en ook niet op oudere leeftijd. Dit punt moet onze bijzondere aandacht krijgen vanwege de zich wijzigende familiestructuren in verschillende delen van de wereld.

De macht van beelden en verhalen

Verhalen vormen ons denken, onze wereld en geven onze toekomst vorm. Daarom wil ik op deze plaats ook aandacht vragen voor de verhalen over en beelden van oudere vrouwen. Deze groep wordt te vaak als tweede rangsburger neergezet. Wie naar de televisie kijkt of een krant openslaat, merkt dat oudere vrouwen meestal letterlijk onzichtbaar zijn. Eigenlijk kun je dan niet eens meer spreken van negatieve beeldvorming, maar moet je spreken over het uitwissen uit de collectieve verbeelding.

In het zeldzame geval dat oudere vrouwen in beeld verschijnen, is dat meestal als slachtoffer van rampen of als grootmoeder. Dit is niet bevorderlijk voor het ontwikkelen van een positief zelfbeeld van oudere vrouwen. Laat staan een aantrekkelijk voorbeeld voor jonge vrouwen! De macht van deze beelden en verhalen mag niet onderschat worden, juist omdat in onze samenleving beeldcultuur steeds belangrijker wordt. Daarom wil ik pleiten voor veel meer beelden en verhalen die recht doen aan de diversiteit van oudere vrouwen: laat ons de grote verscheidenheid aan rollen die oudere vrouwen op zich nemen zien. Regeringen kunnen beginnen hun eigen documenten te screenen. Hoe wordt in beleidsdocumenten over oudere vrouwen gesproken? Ook kan de kwaliteit van statistieken verbeteren door cijfers meer naar gender en leeftijd uit te splitsen. De bijdrage die oudere vrouwen aan de samenleving leveren door bijvoorbeeld onbetaalde arbeid wordt hierdoor zichtbaar. Kofi Annan heeft op 1 oktober 2003, de dag van de ouderen, gewezen op het belang van het benutten van de kwaliteiten van ouderen voor de ontwikkeling van samenlevingen. Kofi Annan stelde 'older persons represent a powerful but untapped resource for society' en 'and yet, until recently, little attention has been paid to how we can best use the skills of older persons in development.' Om hem te parafraseren kunnen we stellen dat 'older women

represent a powerful but untapped resource for society.’ Maar zolang die bijdrage niet zichtbaar wordt gemaakt, kan hij ook niet op waarde worden geschat.

Tot slot

Ik heb in mijn statement aandacht willen vragen voor de verwevenheid van gender en leeftijdsvraagstukken. Na stil te hebben gestaan bij leeftijdsdiscriminatie op de arbeidsmarkt, armoede onder oudere vrouwen en de macht van beelden en verhalen kom ik weer terug bij de vrouwen met de t-shirts met de leuze die wij niet mogen vergeten. Older women count. Ik wil hun graag bedanken voor hun initiatief want zij hebben maatschappelijke organisaties, wetenschappers en politici letterlijk laten zien dat ‘Older women count.’

Korte info over de auteur

Margit van der Steen (Helden Panningen 1961) is in 2003 vrouwenvertegenwoordiger in de Nederlandse regeringsdelegatie naar de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties. Zij is directeur/eigenaar van AETAS. Bureau voor leeftijdsvraagstukken, gender en diversiteit. AETAS geeft beleidsadvies, doet onderzoek en ondersteunt bij de ontwikkeling en uitvoering van projecten en fondsenwerving. Van der Steen schreef ‘De geraniums voorbij. Diversiteit en maatschappelijke betekenis van 65-85jarigen.’ (Uitgave Landelijk Bureau Leeftijd 2002) Eerder was zij verbonden aan de Universiteit Utrecht als directeur van het Nederlands Genootschap Vrouwenstudies en coördinator van de Europese beroepsvereniging voor vrouwenstudies WISE.

Adres: margit.vandersteen@worldonline.nl

ⁱ De Nederlandse Vrouwen Raad, een koepelorganisatie van 50 vrouwenorganisaties, selecteert en begeleidt deze kandidaat.

ⁱⁱ Voor een verslag over dit Forum zie: Margit van der Steen, Older women count. Gender en leeftijd en het World NGO Forum on ageing, Nederlandse Vrouwen Raad 2002.

ⁱⁱⁱ Bron: UN Population division, DESA.

^{iv} Active Ageing. A Policy Framework. WHO 2002, p 39-40.

^v Zie de resolutie die de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties in 2002 aannam (A/RES/57/177). Overheden worden hierin opgeroepen ‘to take measures to enable older women to be actively engaged in all aspects of life by assuming a variety of roles in communities, public life and decision making, and to develop and implement policies and programmes in cooperation with civil society, including NGOs, to ensure that older women can achieve their full enjoyment of human rights and quality of life, with a view to contributing to the realization of a society of all ages.’